

Ödeme Duvarının Ardına Bakmak: Bilim İletişimi Kapsamında Çevrim İçi Bilgiye Erişim Pratikleri

Sedat Erol¹

Bilim iletişimi üzerine yapılan güncel tartışmalara giriş yapmadan önce akademik bilginin yayılmasında temel rol oynayan bilimsel makalelere odaklanmak, tartışmaları daha sağlam bir zemine oturtmak açısından önemlidir. Öyle ki bilimsel makaleler, araştırmacıların çalışmalarını detaylandırdığı ve bulgularını akademik kamuoyu ile paylaştığı, bilime katkılarını görünür kıldığı temel kaynaklardır. Fakat makalelerin genellikle teknik bir dile sahip olması yalnızca akademik çevrelerde anlaşılmasına yol açmaktadır. Geniş toplum kesimlerinin bilgiyi kavramasını zorlaştıran bu durum, bilim iletişiminin ilk aşamasında karşılaşılan bir sorun olarak öne çıkar. Aynı zamanda, teknik dilin çözümlenip daha geniş bir kamuoyuna aktarılmasında yaşanan erişilebilirlik sorunu da bilim iletişiminin ilk aşamasında ele alınması gereken bir başka önemli sorundur. Her ikisi birbiriyle yakından ilişkilidir ve ikisini birlikte değerlendirmek gerekir. Bilimsel bilginin daha erişilebilir ve anlaşılır hâle gelmesi için, akademik yayıncılıktan toplum odaklı bilim iletişimine geçiş öncesinde çözüm önerilerinin tartışılması önem taşımaktadır.

Bilimsel çalışmaların raporlanması ve kamuoyuyla paylaşılması, bilimin kurumsallaşma süreciyle birlikte şekillenmiştir. 16 ve 17. yüzyıllarda bilimsel bulgular, kişisel yayımlanan kitaplar ya da bilim insanları arasında dolaşan mektuplarla yaygınlaşmıştır. Bu yazışmalar hem güncel bulguların paylaşımını hızlandırmış hem de esere ve çalışmaya dair sahiplik, kimin önce tamamladığına dair öncelik iddialarını güçlendirmiştir. Ayrıca, modern bilimsel toplulukların temelini oluşturan bilgi paylaşım ağlarının gelişmesine katkı sağlamıştır (Mack, 2015). James McClellan (2003), Avrupa'da bilimin kurumsallaşmasında 18. yüzyılı kritik bir evre olarak aktarır. Bu dönemde bilimsel faaliyetler, Royal Society of London (1662) ve French Académie Royale des Sciences (1666) gibi kurumlar etrafında örgütlenmiştir. 1665'te yayımlanan Journal des Sçavans ve iki ay sonra çıkan Philosophical Transactions of the Royal Society, bilimsel yayıncılığın başlangıç noktalarıdır. Journal des Sçavans, edebiyat, felsefe ve hukuk gibi alanları da kapsarken, Philosophical Transactions yalnızca bilimsel çalışmalara odaklanarak sistematik akademik yayıncılığın ilk örneği sayılmaktadır (Singleton, 2014).

Philosophical Transactions'ın yayımlanmasıyla bilimsel yayıncılık kurumsal bir kimlik kazanmış, akademik toplulukların genişlemesiyle birlikte bilginin dolaşımını hızlandırmıştır. Bornmann ve Mutz'a göre (2015) bilimsel büyüme aşamalı olarak gelişmiş; 18. yüzyıl

¹Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Beykent Üniversitesi, Dijital Oyun Tasarımı Bölümü, sedaterol@beykent.edu.tr, sedaterol.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4650-213X>

ortalarna kadar %1'in altında kalan ilk aşama, bireysel çabaların baskın olduğu bir döneme tekabül etmektedir. 17. yüzyılda Royal Society ile başlayan kurumsallaşma süreci, 1930'lara dek ulusal akademiler aracılığıyla üretimi hızlandırmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında büyüme %8-9'a ulaşmış, büyük projeler ve bilim-politika iş birliğiyle küresel bir boyut kazanmıştır. 1990'lardan itibaren dijitalleşmeyle bilgi dolaşımı daha da hızlanmıştır. Manhattan Projesi, uzay yarışı ve internetin ticarileşmesi gibi kırılmalar, bilimin bireysellikten kolektifliğe ve yerellikten küreselliğe geçişini simgelemektedir (Wong, 2019).

Çalışma kapsamında, 1945 sonrası döneme ayrıca parantez açmak önem taşımaktadır ki bu süreç, erişilebilirlik bağlamında önemli sonuçlar doğurmuş ve akademik bilginin paylaşımında farklı dinamikler yaratmıştır. Bilimsel yayıncılıktaki en önemli dönüşümlerden biri ticari firmaların sektördeki hâkimiyetini giderek artırması olmuştur. Abonelik bazlı iş modellerinin yaygınlaşması, üniversite kütüphanelerine sağlanan finansmanın artışı ve İngilizce yayın yapan dergilerin uluslararası pazarı hedefleyen stratejileri, akademik bilginin paylaşım dinamiklerini köklü biçimde değiştirmiştir. Pergamon Press ve Elsevier gibi firmalar, yeni dergiler kurarak ve kurumlara odaklanan kâr odaklı satış modelleriyle akademik yayıncılığı ticari bir sektöre dönüştürmüştür (Fyfe vd., 2017). Büyük yayıncıların yüksek kâr marjları bilim kamuoyunda da tartışmaların önünü açmış ve bu yayıncıların bilimsel çıktılardaki payının zaman içinde nasıl değiştiğini anlamak kapsamlı bir veri haritalamasını gerektirmiştir. Larivière, Haustein ve Mongeon'un (2015), akademik yayıncıların oluşturduğu oligarşik yapıyı ele aldığı analiz, 1973-2013 yılları arasında Web of Science veri tabanında indekslenen 45 milyon çalışmaya dayanmaktadır. Bu çalışma Reed-Elsevier, Wiley-Blackwell, Springer ve Taylor & Francis gibi büyük yayıncıların bilimsel yayınlardaki paylarını dijitalleşmeyle birlikte önemli ölçüde artırdığını göstermektedir.

Bu noktada, bilim kamuoyunun bilimsel yayınların ticarileşmesine yönelik tepkilerini değerlendirmek de önemlidir. 1990'larda Elsevier'in yüksek fiyat politikaları ve yayınevlerini satın alma stratejileri, akademik kütüphaneleri zorlayarak hem kitap alımlarını hem de bağımsız akademik dergilere yapılan abonelikleri ciddi ölçüde azaltmıştır. Elsevier'in büyük çaplı dergi paketleriyle üniversitelere dayattığı abonelik modelleri, bütçe dengelerini bozarak küçük yayınevlerinin sürdürülebilirliğini de tehdit etmiştir. Örneğin Berkeley Üniversitesinde 1981'de 83.000 olan koleksiyon alımları, artan maliyetler nedeniyle 1991'de 42.000'e düşmüştür. Bu süreç Tim Gowers'ın 2012 yılında başlattığı Cost of Knowledge hareketi ve 16.873 akademisyenin Elsevier'i boykot etmesiyle yeni bir boyut kazanmış, bilimsel yayıncılıkta ticarileşmeye karşı tepkileri artırmıştır. Bu hareket, açık bilim ve açık erişim girişimlerinin -Plan S, Budapest Open Access Initiative, Sci-Hub- daha geniş kabul görmesine ve bilimsel bilginin serbest dolaşımına yönelik tartışmaların yoğunlaşmasına zemin hazırlamıştır (Lachenmayer, 2019).

Açık bilim, bilimsel bilginin erişilebilir ve yeniden kullanılabilir olmasını sağlayarak bilimsel iş birliklerini teşvik eden kapsayıcı bir yaklaşımdır. Bu model yalnızca akademisyenler arasında değil vatandaş bilimi, açık veri paylaşımı ve açık erişimli hakem değerlendirmeleri gibi uygulamalar aracılığıyla bilginin daha geniş bir topluluk tarafından üretilmesini ve paylaşılmasını hedeflemektedir (UNESCO, 2021). Bu tanımlamadan da yola çıkarak açık erişimin, açık bilimin temel bileşenlerinden olduğu ve bilimsel bilginin şeffaf, erişilebilir ve iş birliğine açık bir şekilde paylaşılmasını mümkün kıldığı belirtilmek gerekir.

Açık erişim; bilimsel makaleler, veri setleri ve akademik yazılımlar dâhil olmak üzere bilimsel çıktıları herkesin serbestçe erişimine sunmayı amaçlayan bir modeldir. Bu sistem, araştırmaların ücretsiz okunmasını, indirilmesini ve paylaşılmasını sağlarken yazarın emeğini korumak ve atfı almasını teşvik etmek için telif hakkı politikalarını da içerebilir (Suber, 2012). Açık erişim arşivleri ise, bilimsel bilgiyi paylaşmak ve yaymak amacıyla oluşturulmuş dijital platformlardır. Öne çıkan örnekler arasında ön baskı-preprint- makaleleri barındıran arXiv.org ve bioRxiv, tam metin açık erişimli dergileri içeren Public Library of Science (PLoS), multidisipliner dergileri kapsayan Directory of Open Access Journals (DOAJ) ve tıp alanında önemli bir açık erişim arşivi olan PubMed Central bulunmaktadır (Pankowska, 2011).

Bilimsel yayıncılık ekonomisi, araştırmacılar, üniversiteler, fon sağlayıcılar ve yayıncılar arasında asimetrik bir mülkiyet ilişkisi üzerine kuruludur. Çalışmaların üretimini ve finansmanını üstlenen araştırmacılar ve kurumlar, bilimsel çıktıların mülkiyetini büyük ölçüde ticari yayıncılara devretmek zorunda kalmakta ve yayınevleri bu çalışmalardan yüksek kâr elde etmektedir (Willinsky, 2005). Suber (2009), açık erişim hareketinin tarihsel gelişimini ve önemli dönüm noktalarını detaylı şekilde belgeleyerek bu hareketin temel hedeflerini anlamak için değerli bir kaynak sunmaktadır. Özellikle Budapest Open Access Initiative (BOAI, 2002), açık erişimi sistematik bir politika hâline getiren ilk büyük girişimlerden biri olarak, hareketin akademik ve politik çerçevesini belirlemiştir. Açık erişim hareketine yönelik eleştiriler de genellikle yağmacı yayıncılık ve bilimsel suistimaller gibi sorunlara odaklanmaktadır. Ancak bu problemler açık erişimin temel ilkelerinden ziyade uygulama ve denetim eksikliklerinden kaynaklanmaktadır (Beall, 2013). Açık erişimin bilimsel bilginin demokratikleşmesine sağladığı katkılar önem taşımakla birlikte mevcut sorunların çözümüne yönelik daha güçlü politikaların geliştirilmesi, hareketin potansiyelinin daha etkin bir şekilde değerlendirilebilmesini sağlayabilir.

Bağımsız akademik dergiler ve topluluk odaklı yayımlar, bilimin ticarileşme sürecini ve bu süreçte karşılaşılan erişilebilirlik sorunlarını anlamak için değerli bir perspektif sunmaktadır. Büyük ticari yayınevlerinden farklı olarak üniversite tabanlı açık erişim girişimleri veya akademik iş birliklerine dayalı topluluk dergileri, akademik bilginin alternatif modellerle yayılmasını mümkün kılar. Bununla birlikte dijitalleşme ile gazetecilik ekosisteminde yaygınlaşan ödeme duvarı modelleri ise, bilginin yalnızca belirli akademik kurumlar içinde dolaşmasına neden olarak bilimsel içeriğin daha geniş kitlelere ulaşmasını

zorlaştırmaktadır. Bu kısıtlamalar, açık bilim hareketinin temel amaçlarından biri olan bilimsel bilginin toplumla paylaşılmasını engelleyerek teknik konuların popülerleştirilmesi ve anlaşılır hâle getirilmesini de dolaylı olarak sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda erişim engellerine karşı akademik ve toplumsal kamuoyunun geliştirdiği direnç biçimlerinin incelenmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, nitelikli bilimsel yayıncılığın sürdürülebilir modelleri üzerine yapılan tartışmalar, bilimsel bilginin erişilebilirliği konusunda daha derinlemesine bir perspektif sunacaktır.

Bir Gelir Modeli Olarak Ödeme Duvarına Bakış

Dijitalleşme akademik yayıncılık ve gazetecilik ekosistemlerinde içerik üretim ve dağıtım süreçlerini kökten değiştirerek bilgi akışını hızlandırmıştır. Fakat bu dönüşüm geleneksel gelir kaynaklarının -reklam, kamu fonları ve üniversite abonelikleri- yetersiz kaldığı bir ortamda, ödeme duvarı modellerinin hem ekonomik zorunluluk hem de stratejik bir tercih olarak yaygınlaşmasına neden olmuştur. Akademik dergilerde makale işlem ücretleri (APC) ve abonelik modelleri, gazetecilikte ise dijital içeriklerin ticarileşmesi ve reklam bazlı modellerin dönüşümü nitelikli bilginin dolaşımını zaman zaman kısıtlamaktadır. Ödeme duvarları, dijital platformların geniş erişim olanaklarına rağmen içerik tüketimini belirli kullanıcı segmentleriyle sınırlandırmaktadır. Ayrıca kullanıcı verileri kişiselleştirilerek kârlı içerik stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. Bilimsel yayıncılık ve gazetecilik faaliyetlerinin finansal dinamikleri farklılık göstermektedir. Akademik yayıncılık, tarihsel olarak üniversite abonelikleri ve kamu fonlarıyla desteklenen, okuyuculardan doğrudan ödeme gerektirmeyen bir modele dayanmıştır. Ancak, ticari yayınevlerinin artan etkisiyle birlikte, maliyeti yazarlara yükleyen açık erişim modeli (APC - makale işlem ücreti) ve abonelik tabanlı sistemler, hem okuyucular hem de yazarlar için ödeme zorunluluğu getirmektedir. Prestijli akademik dergilerde 6.000 dolara kadar çıkabilen makale işlem ücretleri, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki araştırmacılar için önemli bir finansal engel oluşturmaktadır (Fontúrbel & Vizentin-Bugoni, 2021). Habercilik bağlamında ise abonelik ve ödeme duvarı modelleri, reklam gelirlerine bağımlılığı azaltmaları nedeniyle önemli bir gelir stratejisi olarak görülmektedir. Ancak, bu modeller, içerik erişiminde eşitsizliklere yol açarak kamusal bilgiye ulaşımı sınırlandırabilmektedir. Bazı akademik yayınevleri APC muafiyetleri sağlasa veya bazı medya kuruluşları bağış temelli alternatifler geliştirse de bu çözümler, küresel ölçekte adil ve sürdürülebilir bir erişim modeli sunmaktan uzak kalabilmektedir.

Gazetecilik ekosistemine daha yakından baktığımızda ödeme duvarı modellerinin 2008 sonrası dönemde yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Bu değişimde basılı yayın gelirlerindeki düşüş, dijital platformların yükselişi ve reklam gelirlerindeki azalmalar belirleyici olmuştur. Sonuç olarak özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'daki haber kuruluşları giderek abonelik temelli modellere yönelmiştir (Lambertini & Montagu, 2023). Arrese'ye (2016) göre ödeme duvarlarının gelişimi dört aşamada incelenebilecektir. İlk olarak 1994–2000 yılları arasında yapılan denemeler etki yaratamamıştır. 2001–2007

döneminde ise ödeme talepleri kullanıcıların isteksizliği nedeniyle çoğunlukla başarısız olmuştur. 2008–2010 yılları arasında, Rupert Murdoch'un öncülüğünde Wall Street Journal gibi büyük yayıncılar, ödeme duvarlarını ciddi bir gelir modeli olarak uygulamaya başlamıştır. 2011–2014 döneminde ise The New York Times ve The Financial Times gibi büyük medya kuruluşları, ödeme duvarlarını kalıcı ve sürdürülebilir bir gelir modeli hâline getirmiştir.

Bu süreç, medya sektörünün geçmiş stratejik hatalarından ders alarak dijital içeriklerden gelir elde etmenin önemini kavradığını ortaya koymaktadır. Ödeme duvarları, haber sitelerinde içeriğe erişimi kısıtlayan katı ve yumuşak olmak üzere iki temel modele ayrılmaktadır. Katı ödeme duvarları içeriğin büyük bölümüne yalnızca abonelerin erişmesine izin verir. Yumuşak ödeme duvarları ise kullanıcıları abone olmaya teşvik etmek için belirli sayıda makaleyi ücretsiz sunmaktadır. Örneğin, New York Times başlangıçta 20 ücretsiz makale sunarken bu sayı ilerleyen yıllarda giderek düşmüştür. Bir diğer yumuşak model olan freemium veya leaky ödeme duvarlarında, bazı içerikler ücretsiz kalmakta özel içerikler ise ücretli yayımlanmaktadır. Örneğin belirli köşe yazarlarının makaleleri veya ekonomi ve teknoloji gibi bölümler sadece abonelere açıktır (Carson, 2015). Medya kuruluşları tüketicilerin haber için ödeme yapma eğilimlerine göre de farklı stratejiler benimsemiştir. Abonelik sistemlerinin yaygınlaşmasıyla bazı yayıncılar The Guardian örneğinde olduğu gibi, bağış temelli finansmanı bilinçli bir strateji olarak kullanmaya başlamıştır (Picard, 2014).

Ödeme duvarları gazetelerin sayfa görüntülemelerini düşürse de bu etkinin boyutu, gazetenin içeriği, politik duruşu ve tirajına göre değişmektedir. Alanda yapılan bir çalışma, medya kuruluşlarının abonelik kayıplarını azaltmak için fiyatlandırma ve içerik stratejilerini uyarladıklarını, çevrim içi haber sitelerinin ise daha esnek modellerle bu etkileri dengelemeye çalıştığını göstermektedir (Kim, Song, & Kim, 2020). Çeşitli ödeme duvarı sistemleriyle birlikte medya, trafik artışından çok sadık aboneler kazanmayı hedeflemeye başlamıştır. Bu süreçte, abonelik iptallerini ifade eden churn kavramı öne çıkmıştır. Medya kuruluşları, churn oranını düşürmek için veri analitiği ve içerik kişiselleştirme gibi stratejilere yönelmekte, dinamik fiyatlandırma ve özel içerik sunarak uzun vadeli okur sadakati sağlamayı amaçlamaktadır (Powell, Wiley, & Gray, 2019). Geldiğimiz noktada gazetecilerin yalnızca haber üretmekle kalmayıp, nitelikli içerik ve akademik çalışmalara erişim için de sürdürülebilir finansman modelleri geliştirmesi gerekmektedir. Benzer şekilde, okuyucuların da bağımsız haberciliğin devamlılığı için katkıda bulunma sorumluluğu doğmaktadır. Reklam bağımlılığının önüne geçmek ve içerik özgürlüğünü korumak adına, doğrudan okuyucu desteği giderek daha kritik hâle gelmektedir. Öte yandan, etik tartışmalara yol açsa da kullanıcılar ödeme duvarlarını aşmak için çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde ödeme duvarlarını aşma pratiklerine odaklanılacak ve bu pratikler bilim iletişiminde erişebilirlik çerçevesinde değerlendirilecektir.

Ödeme Duvarının Ardına Bakmak

Medya sektörü, ekonomik zorluklar ve dijitalleşmenin etkisiyle büyük bir dönüşüm geçirmektedir. Batı'da birçok yayıncı, reklam kayıplarını telafi etmek için abonelik tabanlı modellere yönelmekte ve ödeme duvarlarını sıkılaştırmaktadır. Ücretsiz bilginin hızla yayıldığı çevrim içi ortamda, ödeme duvarına sahip yayıncılar sadık okuyucular kazanmak için özgün içerikler sunmaktadır. Bununla birlikte bilim iletişiminde önemli bir aktör olarak değerlendirilebilecek gazetecilerin de dijital araçlara ve güncel içeriğe ulaşmada engellerle karşılaştığı düşünülmektedir. Bu noktada çeşitli ve farklı erişim yöntemleri ortaya çıkmakta ve akademik makalelere -Sci-Hub, Unpaywall, arXiv-, kitaplara -Libgen, Annasarchive-, basılı dergi ve gazetelere -BlackHole- erişim sağlayan platformlar gibi, ödeme duvarı arkasındaki haberlere ulaşmanın da çeşitli yöntemleri bulunmaktadır.

Ödeme duvarları çoğunlukla çerez tabanlı çalışmaktadır. Örneğin, Wired gibi siteler belirli bir makale sınırını takip etmek için tarayıcılara çerez eklemekte ve limit aşıldığında abonelik uyarısı göstermektedir. Gizli mod kullanmak, farklı tarayıcılarla erişmek veya çerezleri manuel olarak silmek bu sınırı aşmanın yaygın yöntemlerindedir. Ayrıca, Wayback Machine, Reader Mode gibi araçlar da çerez tabanlı engelleri aşmada kullanılabilir. Benzer erişim kısıtlamaları şifre paylaşımıyla da aşılmaya çalışılmaktadır. Örneğin The New York Times şifre paylaşımlarından zarar görse de engel olabilecek yöntemleri uygulamamaktadır. Bir diğer farklı örnek olarak ise video akış platformu Netflix, 2022'de 100 milyon hanede şifre paylaşımı yapıldığını belirterek bu durumun aylık yaklaşık 1,1 milyar dolarlık kayba yol açtığını açıklamış ve ardından bu durumu engellemek için çeşitli planlarında güncellemelere gitmiştir (Stepanek, 2024).

Gazetecilerin yanı sıra alanda yapılan araştırmalar genç araştırmacıların da korsan erişim platformlarını sık kullandığını göstermektedir. Bu durum onların bu tür kaynakları doğal bir bilgi edinme aracı olarak gördüğünü düşündürmektedir. Buna karşılık daha deneyimli araştırmacılar bu platformlara daha temkinli yaklaşmaktadır. Ayrıca düşük gelirli ülkelerdeki akademisyenlerin bu hizmetleri daha fazla kullandığı görülmektedir. Bununla birlikte ekonomik kaynakları sınırlı üniversitelerde çalışan akademisyenler, kütüphanelerindeki eksikleri gidermek için Sci-Hub ve benzeri açık erişim alternatiflerine yönelmektedir (Segado-Boj vd., 2022). Sci-Hub örneğinde olduğu üzere açık erişim platformları ve akademik sosyal ağlar, araştırmacıların makalelere ücretsiz erişimini sağlayarak akademik bilgiye ulaşımı kolaylaştırmaktadır.

Sci-Hub, 2011 yılında Alexandra Elbakyan tarafından kurulan ve milyonlarca akademik makaleye doğrudan erişim sağlayan bir platform olarak karşımıza çıkmaktadır. Abonelik gerektiren yayıncılara üniversite proxy sunucuları veya kurumsal erişim hesapları üzerinden ulaşım bunları ücretsiz olarak dağıtan Sci-Hub, yaygın kullanımına rağmen telif hakkı ihlalleri nedeniyle hukuki tartışmalara konu olmaktadır (Himmelstein vd., 2018). Unpaywall ise yasal bir açık erişim veri tabanı olarak kullanıcıların makalelerin yayıncı versiyonuna

değil, yazarlar tarafından açık erişime sunulmuş kopyalarına ulaşmasını sağlar. Google Scholar ve kütüphane sistemleriyle entegre çalışan Unpaywall, milyonlarca makalenin ücretsiz versiyonunu içeren bir veri tabanı kullanmakta ve bilim insanlarının yasal yollarla makalelere erişimini desteklemektedir (Piwowar et al., 2019).

Ön baskı (preprint) sunucuları da önemli bir açık erişim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. arXiv özellikle fizik, matematik ve bilgisayar bilimi alanlarında, bioRxiv biyoloji ve tıp, medRxiv ise sağlık bilimleri alanlarında hakem değerlendirmesi öncesinde araştırmaların yayımlandığı platformlardır. Bu çalışmalar, hakemli dergilerde yayımlanmadığı için “bilimsel yayın” statüsünde kabul edilmezler, ancak bilimsel nitelik taşıyabilirler. Pandemi süreci ilerledikçe birçok ödeme duvarı kaldırılrsa da Kovid-19 ile ilgili binlerce çalışma bu tür ön baskı arşivlerinde de paylaşılarak hızlı bilgi akışına katkıda bulunmuştur (Fraser et al., 2020). Bununla birlikte akademik sosyal ağlar ise araştırmacıların doğrudan makale paylaşmasını teşvik etmektedir. ResearchGate, kullanıcıların yayınlarını yükleyebildiği ve DOI numarası ile bağlantı kurabildiği, ayrıca “Tam Metin Talebi” (Request Full-Text) özelliğiyle yazarlarla doğrudan iletişime geçmeyi mümkün kılan bir platformdur. Academia.edu ise benzer işlevlere sahip olup araştırmacılara çalışmalarını indeksleyerek geniş bir akademik kitleye ulaştırma imkânı sunmaktadır. Bunlara ek olarak Directory of Open Access Journals (DOAJ) gibi platformlar, açık erişimli makaleleri indeksleyerek araştırmacıları ödeme duvarı olmayan sürümlere yönlendirmektedir.

Üniversite kütüphaneleri, akademik yayımlara erişimde en güvenilir kaynaklardan biridir. Ancak birçok kütüphane, abonelik gerektiren veri tabanlarına erişimi kampüs içi IP adresleriyle sınırlandırmaktadır. Bu engeli aşmak için kütüphaneler proxy sunucuları ve VPN hizmetleri sunarak, kullanıcıların uzaktan bağlanmasını sağlar. Akademik topluluklar ve paylaşım forumları da araştırmacılar için önemli birer alternatiftir. Reddit’ in r/Scholar alt forumu, kullanıcıların ihtiyaç duydukları akademik makaleleri talep edebildiği ve topluluk üyelerinin bunları sağladığı popüler bir platformdur. Benzer şekilde, akademik Discord sunucuları, araştırmacılar arasında makale değiş tokuşunun yapıldığı, açık erişim kaynaklarının paylaşıldığı ve akademik iş birliklerinin kurulduğu dijital ortamlardır. Benzer gruplar Telegram uygulamasında da yer almakta ve benzer değiş tokuş yöntemi bu topluluklarda da sürdürülmektedir.

Haber sitelerindeki ödeme duvarlarını aşmanın yöntemleri arasında ise tarayıcı eklentileri, gizli mod kullanımı ve web arşivleme hizmetleri yer almaktadır. Bypass Paywalls ve Bardeen, ödeme duvarlarını otomatik olarak devre dışı bırakabilen en yaygın tarayıcı eklentileri arasında bulunmaktadır. Bypass Paywalls, tarayıcının Google botu gibi görünmesini sağlayarak veya siteye yapılan bazı istekleri engelleyerek abonelik pencerelerinin açılmasını önlemektedir. Bardeen ise kullanıcının ziyaret ettiği web sayfasının geçmişte arşivlenmiş sürümlerini tarayarak, içeriğin engellenmemiş bir versiyonunu göstermektedir. Bu eklentiler özellikle The Wall Street Journal, The Economist, Business Insider gibi haber sitelerinde etkili olduğu saptanmaktadır.

Ölçülü (metered) ödeme duvarları, kullanıcıların belirli bir sayıda makaleye ücretsiz erişmesine izin verdikten sonra erişimi kısıtlayan sistemlerdir. Bu tür engelleri aşmanın en basit yollarından biri, gizli mod kullanımıdır. Gizli modda açılan sekmeler, tarayıcı çerezlerini saklamadığı için site, kullanıcının daha önce kaç içerik okuduğunu takip edememekte ve ücretsiz okuma hakkı sıfırlanmaktadır. Benzer şekilde, çerezleri manuel olarak temizlemek de aynı etkiyi yaratmaktadır. Tarayıcının geliştirici araçları üzerinden belirli bir sitenin çerezlerini silmek veya üçüncü taraf çerez engelleyici eklentiler kullanmak, ödeme duvarı tarafından kaydedilen verilerin sıfırlanmasını sağlamaktadır.

Ödeme duvarı arkasında yer alan içeriğe ulaşma sürecinde bir başka etkili yöntem de web arşivleme hizmetleri kullanmaktır. Wayback Machine ve Archive.ph, birçok haber sitesinin geçmiş sürümlerini kaydederek, makalelere ücretsiz erişim sağlamaya yardımcı olmaktadır. Kullanıcılar, bir makale URL'sini Wayback Machine veya Archive.ph'ye yapıştırarak, sayfanın daha önce kaydedilmiş sürümünü görüntüleyebilir. Çoğu durumda, bu arşivlenmiş versiyonlar ödeme duvarı olmadan erişilebilir hâle gelir. Özellikle Archive.ph, popüler haber makalelerini kullanıcı istekleri doğrultusunda sıkça arşivlediği için ödeme duvarı bulunan birçok içeriğin alternatif bir kopyasına ulaşmak mümkündür.

Bazı haber siteleri, içeriği yükledikten sonra JavaScript kullanarak sayfayı gizlemekte veya ödeme duvarı katmanı eklemektedir. Bu tür engelleri aşmanın en etkili yollarından biri, JavaScript'i devre dışı bırakmaktır. Tarayıcının geliştirici araçları kullanılarak belirli sitelerde JavaScript kapatıldığında, sayfa içeriği engellenmeden görüntülenebilmektedir. Örneğin, Chrome ve Firefox'ta "Geliştirici Konsolu" aracılığıyla JavaScript'i devre dışı bırakma seçeneği etkinleştirildiğinde, bazı siteler ödeme duvarı penceresini yükleyemediği için içeriğin tamamı erişilebilir hâle gelmektedir. Bununla birlikte RSS beslemeleri de haber sitelerinin içeriklerini otomatik olarak güncelleyerek belirli bir formatta sunmasını sağlayan sistemlerdir. Bazı haber siteleri RSS akışlarını yalnızca başlık ve özetlerle sınırlarken diğerleri tam metin içeriği sunabilmektedir. Örneğin bazı kullanıcılar Full-Text RSS Feeds gibi araçları kullanarak özetlenmiş içerikleri tam metne dönüştürebilmektedir. Ancak haber sitelerinin çoğu bu yöntemin önüne geçmek için RSS içeriklerini kısıtlamaya başlamıştır.

Ödeme duvarlarını aşmaya yönelik tarayıcı eklentileri ve diğer yöntemler, birçok haber sitesi tarafından kullanım şartlarının ihlali olarak görülmektedir. Hukuki açıdan bu tür araçların kullanımı, haber sitelerinin hizmet sözleşmelerine aykırı olsa da bireysel kullanıcılar için yasal bir yaptırım uygulanması nadirdir. Bununla birlikte ödeme duvarını atlatmanın etik boyutu gazetecilik finansmanı açısından önemli bir tartışma konusudur. Haber siteleri derinlemesine içerik üretebilmek için abonelik modellerine bağımlıdır ve reklam gelirlerinin azalmasıyla birlikte doğrudan okuyucu finansmanına daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Bu nedenle kullanıcıların sürekli olarak bu yöntemleri kullanması bağımsız gazetecilik finansmanı açısından uzun vadeli olumsuz etkiler yaratabilir. Ayrıca bu yöntemlerin çoğu text odaklı içeriklerde sonuç verebilirken

etkileşimli, dinamik içeriklerde anlatıların tümünü ödeme duvarını aşma yöntemiyle görülememektedir. Bu durum da bu yöntemi uygulayanlar için sınırlılık yaratmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma ödeme duvarlarının gazeteci ve araştırmacılar üzerindeki etkisini bilim iletişimi çerçevesinde ele almaktadır. Özellikle haber üretiminde kullanılan bilimsel bilginin erişilebilir ve anlaşılabilir olması bağlamında önem taşıması potansiyel içeriklerin giderek daha fazla ücretli platformlarda yer alması, gazetecilerin dijital araçlara ve güncel kaynaklara erişimini sınırlamaktadır. Araştırmanın amacı bu konuda yapılan çalışmalarda ödeme duvarı arkasındaki içerikler ile ilişkilerini, bu erişim pratiklerinin bilgiye eşitsiz erişim bağlamında ne tür sonuçlar doğurduğunu analiz etmektir.

Bu kapsamda düzenli olarak ödeme duvarı arkasında yer alan içeriklere ihtiyaç duyan dört araştırmacı ve gazeteci ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler açık uçlu sorulardan oluşan bir form temelinde, Zoom platformu aracılığıyla yapılmıştır. Araştırma süreci, 26.01.2023 tarihinde, İstanbul Beykent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından etik bağlamda onaylanmıştır.

Katılımcıların Ödeme Duvarı Arkasındaki İçerik ile Etkileşimlerine Bakış

Çalışmada ilk olarak görüşmecilerin günlük pratiklerinde ödeme duvarlarıyla ne sıklıkla karşılaştıkları ve bu duruma dair genel yaklaşımları incelenmiştir. Görüşmeci G1, ödeme duvarı arkasındaki içeriklerle “neredeysse her gün” karşılaştığını belirterek, bu durumun sıradan bir engelle dönüştüğünü ifade etmektedir. Görüşmeci içeriğin doğrudan para karşılığı olup olmaması gerekliliği konusundaysa çelişkili bir yaklaşım sergilemiştir. G1 özellikle az sayıdaki gazetecinin bulunduğu ülkelerde içeriklerin izinsiz paylaşımına karşı gösterilen tepkilere atıfla, “Sektörü ayakta tutmaya çalışıyoruz, fikirlerin hakları ödenmeden kullanılmasına razı gelmiyoruz.” diyerek bu içeriğin bir karşılık görmesi gerektiğini savunmuştur. Öte yandan kamu yararı taşıyan küresel gelişmelerin, özellikle savaş ve kriz gibi durumların haberleştirilmesinde ödeme duvarlarının mantıksız olduğunu vurgulamıştır: “Özellikle Rusya ya da Ukrayna’yla alakalı uluslararası bütün kamuoyuna mal olmuş konularda içeriğin ücretli olması çok mantıklı değil.” G1’in görüşleri gazetecilik çıktılarının ekonomik sürdürülebilirliği ile toplumsal bilgiye erişim hakkı arasında kurulan kırılgan dengeye dikkat çekmektedir. Benzer şekilde, G2 kod adıyla görüşülen bir diğer görüşmeci de ödeme duvarı arkasındaki içeriklerle “her gün” karşılaştığını belirterek bu tür kısıtlamaların yalnızca haber siteleriyle sınırlı olmadığını, veri ve takip temelli dijital platformları da kapsadığını ifade etmiştir. Özellikle araştırmacıların Flightradar gibi araçlara erişim için premium abonelik satın almak zorunda kaldığını hatırlatarak, dijital gazetecilik pratiklerinde ödeme duvarlarının artık neredeyse kaçınılmaz hâle geldiğini vurgulamaktadır. Bu duruma rağmen G2, içeriklerin kalitesine bağlı olarak ödeme duvarı modelini savunduğunu belirtmiş ve “gazeteciliğin bir meslek olarak sürdürülebilmesi

için okurlar tarafından desteklenmesi gerektiğini” dile getirmiştir. G2’ye göre nitelikli gazetecilik ürünlerinin reklam gelirine değil, okuyucu katkısına dayanması gerektiği açıklar. G3 kod adlı katılımcı da tıpkı önceki görüşmeciler gibi ödeme duvarı içeren kaynaklarla neredeyse her gün karşılaştığını belirtmiştir. Ancak G3’ün vurgusu bu içeriklere erişim zorluğundan ziyade, ödeme duvarının haberciliğin sürdürülebilirliği açısından bir zorunluluk hâline gelmiş olmasıdır. Katılımcıya göre bilginin özgür dolaşımı önemli olsa da özellikle güncel ve nitelikli bilgi üretiminin devamı için okuyucu destekli gelir modelleri gereklidir. Abonelik, bağış ya da üyelik gibi kullanıcı temelli finansman sistemlerinin, son on yılda gazetecilik ekonomisinin temelini oluşturduğunu ifade etmiştir. “Bütün büyük haber kuruluşlarının gelirlerinin büyük bölümü artık kullanıcılardan geliyor.” diyerek bu dönüşümün altını çizen G3, reklama dayalı modellerin kamu yararına zarar verdiğini, medyayı bağımlı hâle getirdiğini ve bu nedenle görünmeyen bir maliyet oluşturduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, “nitelikli gazetecilik yapanlara destek verilmesi gerekiyor ki işin sürdürülebilirliği sağlansın.” diye eklemiştir.

G4 kod adlı katılımcı da bilim ve teknoloji temelli dış kaynaklı içeriklere dayalı çalışma pratiği nedeniyle, neredeyse her gün ödeme duvarlarıyla karşılaştığını belirtmiştir. Özellikle detaylı, “öncesi-sonrası kurgulanmış” haberlerin çoğunun yalnızca premium abonelikle erişilebilecek biçimde sunulduğunu ifade etmiştir. “Birkaç site haricinde... kapsamlı haberlere ulaşmak için mutlaka ödeme duvarlarını aşmak gerekiyor” sözleriyle ödeme duvarının mesleki pratiğin sıradan bir parçası hâline geldiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda yalnızca haber siteleri değil, veri sağlayıcı bilim ve araştırma odaklı platformların da erişim sorunu yarattığına dikkat çekmiştir.

G4, haberin ya da fikir yazılarının ödeme duvarı arkasında sunulması konusunda etik bir ikilemden ziyade pratik ve yapısal gerekliliğe odaklanmaktadır. Özellikle analiz türünde uzun haber ve çeviri içeriklerinin yüksek emek gerektirmesi nedeniyle bu içeriklerin ücretli sunulmasını haklı bulmaktadır. “Tık avcılığından sıyrılmak için özellikle Türkiye’de de gelir modeline ihtiyaç var.” diyerek ödeme duvarlarının salt gelir kaynağı değil, aynı zamanda gazetecilik kalitesini korumaya yönelik bir yaklaşım olduğunu düşünmektedir. Ayrıca The Guardian ve CNN+ gibi örneklerde görüldüğü üzere, açık erişim politikası izleyen kurumların sürdürülebilirliği sağlayamaması; buna karşılık New York Times gibi kurumlardaki etkileşimli ve görsel açıdan zengin içeriklerin finansal olarak desteklenebilmesi örnekleriyle de görüşlerini temellendirmiştir. Bu bağlamda araştırmaya dâhil olan tüm katılımcıların hem bireysel erişim deneyimlerine hem de uluslararası medya ekonomisinin yapısal dönüşümüne dair farkındalığı yüksek bir çerçeve sunduğu görülmektedir.

Katılımcıların Ödeme Duvarlarını Aşma/ma Pratikleri

Katılımcıların küresel bilgiye erişim pratikleri açısından ödeme duvarı yalnızca içerik tüketimiyle sınırlı kalmamakta aynı zamanda kurumsal erişim çözümleri ve bireysel

stratejilerle şekillenen karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Bu durumu anlamak ve bireysel ve kurumsal çözümlere de bakış atacak sorular ekseninde ödeme duvarları sorunsallaştırılmıştır. G1 bu durum üzerine deneyimlerini şöyle açıklamaktadır: “Bizim kurumda; New York Times, bir de Bloomberg... ama bizim Bloomberg’e şöyle bağlanıyoruz biz genelde, ben kendi masam adına konuşuyorum; kimimizin New York Times aboneliği oluyor, kimimizin Bloomberg... kendi aramızda dönüyoruz, ya da kimi spikerlerimizin oluyor, kimi sunucularımızın oluyor, kendi aramızda bir hesabı paylaşıyoruz.” G1’in verdiği bu örnek, bireysel maliyetlerin kolektif çözümlerle aşıldığını göstermektedir. Kendi deyimiyle bu durum, “Netflix’i aile hesabı” mantığıyla işler hâle gelmiştir. G1’in bağlı bulunduğu medya kurumunun içerik sağlayıcılarla doğrudan yaptığı anlaşmalarsa ajanslar üzerinden işlemektedir: “Biz daha çok özel gazetelerden değil de ajanslardan ‘mal’ alıyoruz. Yani bir haber bizim için ajansa düştüyse haberdir.” Bu noktada Reuters ve Associated Press (AP) gibi iki büyük uluslararası ajansla kurumsal abonelik ilişkileri olduğunu, ancak bu aboneliklerin içeriklerin yalnızca bir kısmına erişim sağlandığını belirtmiştir: “Reuters’ın sekiz canlı kanalı varsa ben dördünü görebiliyorum. Ama beşincide işime yaramayacağımı düşünüyorlar... ama aslında ben bütün gün o konferansı beklemişim mesela.”

Özellikle Rusya-Ukrayna savaşının başladığı dönemde bu kısıtlı erişimin doğrudan habercilik pratiklerini etkilediğini vurgulamıştır. Mart, nisan ve mayıs aylarında AP ve Reuters’ın, Rus yetkililerin açıklamalarını daha az yayınlamaya başlaması, ajans erişimindeki farklılıkların haber üretimini nasıl sekteye uğrattığını göstermiştir. “Reuters hiç vermemeye başladı. AP de bizim aboneliğimizin yetmediği yerlerden vermeye başladı, sonrasında Russia Today’e kaldı iş.” G1 Russia Today’e erişimi olsa da ekip arkadaşlarının Rusça bilmemesi nedeniyle bu içeriklerin kullanılmadığını; dolayısıyla ajansların tüm paketlerini satın almaya zorlandıklarını belirtmiştir: “Kritik dönemlerde sana bunu dayatıyor. O yüzden bir yerden sonra ne kadar para ödemek istemersen de ajanslara daha çok mahkûm oluyorsun.” G1’in aktardığına göre, ajansların sunduğu içeriklerin niteliği de erişimi etkileyen faktörlerden biridir. Örneğin her yıl sonu hazırlanan almanak içerikleri için Reuters ve AP’nin “ayın önemli olaylarını” topluca derlediği bölümler yalnızca ücretli erişime açık olup, ücretsiz kullanıcıya “ay ay koklatılan” sınırlı içerikler sunulmaktadır: “Parayı veremezsen ajans sana koklatıyor böyle... ay ay koklatıyor sana.” Bireysel ya da ekip içi çözümler de bu sistemin bir parçası hâline gelmektedir.

G1, “Flightradar’ı” bile kendi aramızda paylaşıyoruz” diyerek, özellikle özel durumlarda bu tür hesapların haber takibi için kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Pelosi’nin Tayvan uçuşunu takip ettikleri gün yaşanan organizasyonu şöyle anlatmaktadır: “Biz normal haber kanallarına göre çok daha az insan çalışıyoruz... birimiz bir saat takip etti, birimiz bir saat... editör masasında dedik siz açar mısınız...” G1, bu tür kolektif dayanışma olmaksızın, dış haber takibinin sürdürülemez olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Katılımcı G2, yayıncılık faaliyetleri kapsamında düzenli olarak birçok ücretli yayın platformuna abone olduğunu ve bu yayınların içeriklerine erişebilmek için kişisel bütçesinden ciddi bir pay ayırdığını ifade etmiştir. G2 özellikle uluslararası yayınlara olan aboneliğini şöyle sıralamıştır: “Yurt dışından New York Times, Washington Post, The Wall Street Journal, Wired, The New Yorker, The Atlantic... Time, yani bildiğimiz Time dergisi... MIT Technology Review... The Telegraph, İngiliz... Casey Newton’ın Platformer’ı... Substack üzerinden ona zaman zaman abone oluyorum. Bazı yazıları okumak istediğim zaman.” Türkiye’den ise yalnızca dijital edisyonunu takip ettiği “Oksijen” gazetesine ve “Harvard Business Review Türkiye”ye abone olduğunu belirtmiştir. Bu yayınlara düzenli olarak erişiminin temel sebebinin, hem yazdığı içerikler hem de sunduğu programlar için güncel ve nitelikli bilgiye ulaşma gerekliliği olduğunu açıkça ifade etmiştir: “Ben bir maaş bunlara ödüyorum, o yazıları yazabilmek için, programları yapabilmek için.” G2, ödeme duvarı arkasındaki içeriklere ücretsiz erişim sağlamak için herhangi bir yöntem kullanıp kullanmadığı sorulduğunda, “Yok, o yöntemleri merak ediyorum” şeklinde yanıt vermiştir. Bununla birlikte, G2’nin çalıştığı kurum veya kurumlar tarafından bu aboneliklere dair herhangi bir destek sağlanıp sağlanmadığına dair soruya verdiği yanıt, Türkiye’deki birçok medya kurumunun gazetecilere yönelik içerik destek politikalarının sınırlı kaldığını göstermektedir: “Yok.” Bu net yanıt gazetecilerin nitelikli içerik üretimi için bireysel kaynaklarını kullanmak zorunda kaldıklarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Katılımcı G3 New York Times, Financial Times ve Wall Street Journal gibi uluslararası yayınlara abone olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra The Guardian’ın bağlı temelli modeline de değinmiş ve kullanıcıların “şu kadar içerik okudunuz” gibi ifadelerle katkı yapmaya yönlendirildiğini vurgulamıştır. Görüşmeciyeye göre bu tür ekonomik modeller, içerik sağlayıcıların sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Ayrıca YouTube gibi dijital mecralarda da benzer yöntemlerin “katıl” butonları aracılığıyla kullanıldığını ifade etmiştir. İçerik sağlayıcılarla yapılan kurumsal anlaşmalara dair gözlemlerinden söz eden G3, daha önce Hürriyet ve Oksijen gazetelerinde yürütülen lisans anlaşmalarına örnek vermiştir. Oksijen’in New York Times ve Financial Times ile içerik ortaklığı yaptığını, ancak bu çeviri içeriklerin “orijinal okuyucu kitlesi” açısından sınırlı bir değer taşıdığını belirtmiştir. Bunun yerine özgün içerik üretiminin önemine dikkat çekmiş ve kendi yürüttüğü içerik iş birliklerini örnek göstermiştir.

Ödeme duvarlarını aşmak için kullanılan yöntemler konusunda ise G3, haber içerikleri için etik dışı yöntemlere başvurmadığını, Google Cache benzeri araçları yalnızca “çok nadir” ve “sürekli ziyaret edilmeyen siteler” için kullandığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, akademik makaleler söz konusu olduğunda bu yaklaşımının değiştiğini açıkça belirtmiştir. Akademik yayınların çoğunun kamu fonlarıyla üretildiğini vurgulayarak, bu içeriklerin yüksek fiyatlarla satılmasını eleştirmiş ve bu durumu “etik dışı” olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle, akademik makalelere erişim için “korsan” yolları kullanmayı

meşru bulduğunu ifade etmiştir: “Arada çok büyük bir etik fark var. Akademik makale zaten devletlerin finanse ettiği; yani vatandaşların finanse ettiği, zaten parası ödenmiş bir şey.” G3’ün bu açıklamaları çalışma bağlamında önem taşımaktadır. Katılımcı, Amerika Birleşik Devletleri’nde yakın zamanda yürürlüğe giren açık erişim zorunluluklarına atıfta bulunarak bu tekelleşmiş sistemin değişmeye başladığını belirtmiştir. Bu kapsamda, akademik içeriğe erişimde korsan kullanımın yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda yaygın bir uygulama olduğunun da altını çizmiştir.

Görüşmeci G4, ödeme duvarı arkasındaki içeriklere erişim konusunda çeşitli yöntemler kullandığını açık bir şekilde ifade etmiştir. Özellikle Washington Post gibi belirli sitelerde, tarayıcı üzerinden “sayfa kaynağına gitme” (F12 komutu) yöntemiyle uzun süre içeriklere erişim sağladığını, ancak kurumsal erişim olanağı elde ettikten sonra bu yöntemi kullanmayı bıraktığını belirtmiştir. G4’ün bu deneyimi, bireysel erişim çözümlerinin yerini zamanla kurumsal erişimin alabileceğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bununla birlikte G4 akademik içeriklerde de alternatif erişim yöntemlerini kullandığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Sci-Hub gibi platformlardan faydalandığını ve özellikle Web Archive’in yüksek erişim oranı nedeniyle sıklıkla başvurduğu bir kaynak hâline geldiğini belirtmiştir.

Etik Kaygılar Bağlamında Ödeme Duvarını Tartışmak

Görüşmeci G1, ödeme duvarı arkasındaki içeriklere erişim konusunda etik kaygılar taşıdığını açıkça dile getirmiştir. Özellikle dış haberlerle sık ilgilendiği için Web Archive gibi araçlara sıkça başvurduğunu belirtmiş ve bu yöntemlerle ödeme duvarlarını aşmanın bir “gazeteci emeğine zarar” olup olmadığını kendine sıkça sorduğunu ifade etmiştir. G1, bu ikilemi şöyle özetlemiştir: “Bu yaptığım, aslında etik bir gazeteci olarak, başka bir gazetecinin emeğine yapılmış bir şey olabilir mi diye soruyorum kendime. Ama bir yandan da buna ulaşmak zorundayım çünkü işim araştırmak.”

G1’e göre, içeriklerin kamu yararı taşıması ve toplumsal bilgiye katkı sağlaması durumunda, alternatif erişim yolları kullanmak etik dışı sayılmamalıdır: “Ulaşmak istediğiniz şey gerçekten topluma mal olmuş ve artık bu konuda okumak, araştırmak farz olmuş bir şeyse ben bunun yanlısı olduğumu düşünmüyorum.” G1 gazeteciliğin amacının “en çok para verene ulaşmak değil, en çok insana ulaşmak” olması gerektiğini vurgulamıştır.

“Ben fikirlerim okunsun isterim. İnsanlar benden çıkan bir şey duysun. Belki birinin hayatına, birinin siyasi görüşüne bir şekilde dokunabilmek isterim.”

G1 bu tür içeriklerin çoğunlukla Guardian ya da Al Jazeera gibi kurumlar tarafından ücretsiz sunulduğunu hatırlatarak, ödeme duvarlarının bazı medya organları için zorunlu değil, dayatılmış bir pratik olduğunu ileri sürmüştür. Ödeme duvarı ile içerik kalitesi arasındaki ilişkinin her zaman tutarlı olmadığını, ücretli olan içeriğin her zaman daha değerli olmadığını söylemiştir. Bu nedenle, gazetecilik ürünlerine erişim konusunda “aşılabilir bir duvar” metaforunu kullanmış ve etik dışı görmediğini net şekilde belirtmiştir. Ekonomik koşullar da G1’in etik değerlendirmelerinde önemli bir yere sahiptir. Kur krizi

nedeniyle artan döviz kurları, az sayıda dolar bazlı aboneliğin dahi ciddi bir ekonomik yük hâline gelmesine neden olmuştur. Bu durumu şöyle dile getirmiştir: “Bir iki dolar gerçekten çok ciddi bir rakam değildi... Ama şimdi bunlar birikip birkaç dolar olunca ve doların da içindeki süreç işi zorlaştırıyor.”

Görüşmeci G2, ödeme duvarı arkasındaki içeriklere para ödemededen erişim konusunu temel olarak ekonomik koşullar bağlamında değerlendirmiştir. Türkiye’deki mevcut kur krizinin etkilerine dikkat çekerek, döviz bazlı içeriklerin maliyetinin “cüzi bedellerden oluşsa da kümülatif olarak ciddi meblağlara ulaştığını” ifade etmiştir. G2, kişisel olarak ödeme yaparak erişim sağladığını belirtmekle birlikte, alternatif yöntemleri kullananlara karşı hoşgörülü bir tutum sergilemektedir: “Eğer bu şartlar Türkiye’deki kurla ilgili birkaç sene önceki gibi olsaydı etik bulmuyorum diyebilirdim. Ama şu anda Türkiye gibi ülkelerde... üç dört dolar gibi cüzi bedeller bir araya geldiğinde inanılmaz paralar oluşuyor.”

Bu ifade, etik değerlendirmenin bağlama bağlı bir esneklik içerdiğini ve bireysel niyetin yanı sıra ekonomik gerçekliklerin de etik kararları şekillendirdiğini göstermektedir. G2, bu içerikler için telif gelirlerinden bütçe ayırdığını belirtmiş buna rağmen, özellikle yüksek maliyetli akademik içeriklerde etik dışı sayılabilecek bazı yöntemlere başvurduğunu itiraf etmiştir: “Bazı yerlerde öğrenci olarak kaydettirdim kendimi. Üniversite ID’si ya da mail adresi sormayan yayınlarda... çünkü bayağı fark ediyordu.” G2’nin yaklaşımı, etik sınırların yalnızca bireysel değerlerle değil, sistemsel erişim adaletsizlikleriyle de şekillendiğini göstermektedir. Bu bağlamda, G2 hem etik kaygı taşıyan bir gazeteci hem de bilgiye ulaşmakla yükümlü bir profesyonel olarak konumlanmaktadır. Son olarak, G2, bilimsel içeriklere yönelik erişim engellerinin, etik dışı sayılabilecek erişim yollarına başvurmayı kaçınılmaz hâle getirdiğini, bazı akademik makalelerin 60 dolara satıldığını ve “bu makale için değmez” diyerek erişimden vazgeçtiğini belirtmiştir.

Görüşmeci G3 ödeme duvarı arkasındaki içeriklere erişimde etik değerlendirmeyi, içeriğin üretim biçimine ve kamusal niteliğine göre ayırt ederek yapmaktadır. G3’e göre, özgün haber içeriği üreten kuruluşlara yönelik ücretsiz erişim girişimleri etik değildir. Özellikle New York Times gibi, gelir modeli büyük ölçüde kullanıcı katkısına dayanan kurumlar için bu durum daha da belirgindir: “Haber olursa çok... yani New York Times olursa etik bulmuyorum çünkü. Özgün bir içerik üretiyor. Kendi emekleriyle üretiyorlar ve gelir kaynakları bu zaten.” G3, bu durumu yalnızca büyük kurumlarla da sınırlı tutmamış, benzer etik ilkenin Türkiye’deki küçük haber girişimleri için de geçerli olduğunu özellikle belirtmiştir: “Ama aynı şey Türkiye’de küçük bir haber kuruluşu da yaparsa onlar için de geçer yani. New York Times diye değil.”

Ancak bu etik duruş akademik içerikler söz konusu olduğunda belirgin biçimde değişmektedir. G3, akademik yayıncılığı “etik dışı ticari tekelleşme” olarak nitelendirmiş ve bu sistemin kamusal finansmanla üretilen bilginin tekrar yüksek ücretlerle satılmasını meşrulaştırdığını ifade etmiştir: “Akademik bir şey... zaten onun parası vatandaşlar tarafından ödenmiş.

Üç beş tane tekelleşmiş şirketin bu şekilde zenginleşmesini sağlamaktan başka bir iş yaramayan bir sistem var.” G3’e göre, kamu kaynaklarıyla üretilen bilgiye erişimin sınırlandırılması yalnızca bireysel kullanıcılar açısından değil, bilimsel ilerleme açısından da etik dışı bir durum yaratmaktadır. Ayrıca G3 bu etik tutumunu yalnızca bireysel değerlendirme düzeyinde bırakmamış, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki yapısal dönüşüm örneğini vererek sistemsel bir eleştiri sunmuştur. Bir önceki ABD Başkanı Joe Biden yönetimi tarafından açıklanan bir direktifin, Amerikan üniversitelerinde federal fonla desteklenen tüm bilimsel çıktıların açık erişim hâline getirilmesini zorunlu kılaçağını aktarmıştır: “Zaten o sistemde şu an örselenmeye başladı. Çünkü mesela Amerika’da Biden yönetiminin yayınladığı bir direktif gereği, önümüzdeki birkaç yıl içerisinde Amerikan üniversitelerinin hepsinin bütün bilimsel çıktıları açık erişim olacak, open access olacak, herkes görebilecek.”

Görüşmeci G4, ödeme duvarı arkasındaki içeriklere ücretsiz erişim sağladığında hem vicdani hem de etik düzeyde bir rahatsızlık yaşadığını ifade etmiştir. Bu durum, gazetecilik pratiğinde yasal sınırlar ile mesleki sorumluluk arasındaki gerilimi açıkça ortaya koymaktadır: “Tabii, hem vicdani bir suçluluk hissediyorum hem de etik bir kaygı yaratıyor. Çünkü korsan bir iş yapıyorsunuz. Yani yaptığınız şey yasal değil.” G4, özellikle içerik Türkçe olduğunda ve ücretlendirme daha makul seviyelerde kaldığında bu kaygının daha da derinleştiğini belirtmiştir. Zira tek bir makale için talep edilen 5-10 TL gibi bedellerin “verilebilecek rakamlar” olduğunu kabul etmekte, buna rağmen ücretsiz yolların tercih edilmesini “düşündürücü” bulmaktadır. Buna karşın, döviz üzerinden fiyatlandırılan içeriklerde durum farklılaşmakta ve ekonomik gerçeklik, etik değerlendirmeyi zorlamaktadır: “Ama mesele dolar üzerinden olduğunda gerçekten insan düşünüyor. Çünkü aylık otuz dolar bizim için büyük bir para anlamına geliyor.”

Görüşmeci bu bağlamda ödeme duvarlarının küresel medya erişiminde coğrafi ve ekonomik eşitsizlikleri artırıcı bir rol oynadığını ileri sürmektedir. Özellikle Batılı medya kurumlarının, bir yandan ifade özgürlüğü, kadın hakları ve dezavantajlı grupların desteklenmesi amacıyla fonlar oluştururken diğer yandan temel bilgi kaynaklarının yüksek ücretlerle erişime açılmasının çelişkili olduğunu dile getirmiştir: “Guardian Foundation, Türkiye gibi ülkelerde basın özgürlüğü, kadın hakları veya dezavantajlı grupların hakları için medya fonları oluşturuyor... Ama biz hâlâ sırf abonelik duvarı yüzünden haberlere erişemiyoruz. Bu çok garip geliyor.” G4’e göre, aracı kurumlar ve uluslararası sivil toplum kuruluşları, gazetecilere doğrudan maddi destek vermek yerine, onların bilgiye erişimini kolaylaştıracak yapısal çözümler sunmalıdır: “Bir gazeteciye doğrudan para vermek yerine, Washington Post aboneliğini temin edebilirler... Böyle kampanyalar yapsalar daha mantıklı gibi geliyor.” G4, ödeme duvarlarını dijital gazeteciliğin mevcut gelir modeli içinde “en kurulu düzen” olarak tanımlarken, bu düzenin özellikle küresel Güney’deki gazeteciler açısından erişim engeli oluşturduğunu ve alternatif destek mekanizmalarına ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir: “Gazetecilik dijitalleştikçe daha da zor hâle geliyor... Şu an paywall’lar eldeki en kurulu düzen konumunda bence.”

G4, ödeme duvarı arkasındaki içeriklere erişimde etik sorunları öncelikli olarak gazetecilik mesleğinin sürdürülebilirliği ve haber alma hakkı arasındaki denge üzerinden değerlendirmiştir. Özellikle kamu yararı taşıyan içeriklere erişimin, bireysel değil kurumsal ya da sivil toplum temelli desteklerle çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Bu noktada, medya fonlarının doğrudan içerik üretimi yerine, gazetecilerin bilgiye erişimini sağlayacak araçlara yönlendirilmesinin daha etkili olacağı görüşündedir: “Amerikan menşeli olsun, ya tabii ki Washington Post bunu yapmak zorunda değil... Ama burada önemli olan bu aracı kuruluşların bence üstlenmesi.” Görüşmeci, Avrupa Birliği veya uluslararası medya fonlarının verdiği desteklerin zaman zaman altyapıdan yoksun projelere yönlendirildiğini belirtmiş ve fonların daha işlevsel biçimlerde değerlendirilmesini önermiştir. Örneğin, video serisi projelerine ayrılan kaynakların, doğrudan gazetecilerin erişim ihtiyacına yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır: “Avrupa Birliği... ‘dört videoluk YouTube serisi çek, bu kadın haklarıyla ilgili olsun, sana 200 bin lira vereyim’ demek yerine gazetecilerin işini kolaylaştıracak şeyleri karşılamalı.”

Dijital Uçurum Bağlamında Ödeme Duvarını Değerlendirmek

Görüşmeci G1, ödeme duvarlarının dijital gazetecilikte teknik bir engel oluşturduğu yönündeki varsayımlara temkinli yaklaşımakta ve bu tür bariyerlerin gazetecileri yeni tekniklerden uzaklaştıracağı görüşünü reddetmektedir. G1’e göre, dijital çağda bilgiye erişim yapısı dönüşmüş, bu dönüşüm gazetecilere her zaman alternatif yollar bulma imkânı tanımıştır: “O kadar alternatif dolu bir çağdayız ki... biri olmazsa birinde olur.” G1’e göre dijital çağda esnek ve çok kaynaklı bilgi sistemleri sayesinde gazeteciler için dijital uçurum aşılabilir bir engel olarak kalmaktadır. Ancak toplum geneli açısından tablo daha farklıdır. G1, medya tüketiminde sosyoekonomik farklılıkların belirleyici olduğunu ve özellikle “total izleyici” kitlesinin yüksek maliyetli içeriklere ulaşamadığında yerel kaynaklara yöneldiğini belirtmektedir: “Total izleyici döner. Yerele döner. Ama AB izleyicisinin döneceğini düşünmüyorum.” G1’e göre bu durum geniş kitlelerin yalnızca erişebildikleri haberlerle yetinmesine neden olmakta, böylece dijital uçurumun bilgi kalitesi üzerindeki etkisi derinleşmektedir: “Erişebildiği nedir? İHA’dır, DHA’dır, Anadolu Ajansı’dır... Onunla beslenen bir kitle var.” Son olarak G1, medya okuryazarlığının dijital uçurumun etkilerini azaltmada kritik rol oynadığını vurgulamış ve bilgiye ulaşmanın ötesinde, onu analiz etme becerisinin önemine dikkat çekmiştir: “İzleyici kitlesine göre farklılık gösterir... Burada da medya okuryazarlığı devreye giriyor.”

Görüşmeci G2, dijital gazetecilikte kullanılan güncel araçlara ve yeni yazım tekniklerine erişim konusunda yaşanan sınırlamaların, gazetecilerin mesleki gelişiminde önemli bir engel oluşturduğunu belirtmektedir. Özellikle Türkiye’de gazetecilik faaliyetlerinden elde edilen gelir düzeyinin düşüklüğü, bu erişim engelinin ekonomik boyutunu açıkça ortaya koymaktadır: “Eğer gazeteci olarak hayatımı kazanan birisi olsaydım... bu saydığım şeylerin çoğuna abone olamazdım muhtemelen... Bu benim de gelişimimi etkileyecekti.” Bu ifade,

dijital uçurumun yalnızca teknik değil ekonomik eşitsizlikle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. G2'ye göre güncel teknik bilgilere ve içeriklere erişim, yalnızca maddi gücü yetenler için mümkün hâle gelmekte; bu durum gazeteciler arasında bilgiye erişim ve beceri geliştirme açısından ayrılmaya yol açmaktadır. İkinci aşamada G2'ye, toplum genelinde ödeme duvarlarının bilgiye erişim üzerindeki etkisi sorulmuş; görüşmecisi, bu bariyerlerin küresel gündemden uzaklaşma riskini doğurduğunu ifade etmiştir: “Türkiye olarak buna çok meraklı bir toplumuz. Yani dünyada bizden başka bir ülke yokmuş gibi... Zaten birkaç ülkenin gündemine bedel bir gündemimiz var... Dışarıya bakma ihtimalimiz olduğunda da... insanlar vazgeçecek.”

G2 ayrıca, dijital uçurumun yalnızca ekonomik değil, dil bariyeri gibi kültürel ve yapısal engellerle de pekiştirildiğini vurgulamıştır. Her ne kadar çeviri teknolojilerinin bu bariyeri aşmada yardımcı olduğu ifade edilse de ödeme duvarları hâlâ aşılması güç bir eşik olarak varlığını sürdürmektedir: “Zaten dil bariyeri var... ama bu ödeme duvarları karşısında... Türkiye'nin kendisini yeterince besleyen... gündeminden sonra bir de çıkıp küresel gündemi takip edebileceğini düşünüyorum.” G2'ye göre sıradan bir okuyucu için küresel gündeme erişim hem ekonomik hem de motivasyonel açıdan sürdürülebilir değildir.

G3 gazetecilerin küresel haber kaynaklarına erişimi açısından ödeme duvarlarının önemli bir engel oluşturduğunu düşünmemekte; en azından profesyonel düzeyde gazetecilik yapan bireyler için bu durumun kolaylıkla aşılabılır olduğuna inanmaktadır. G3'e göre, bir gazetecinin temel gelir kaynağı bu işten elde ediliyorsa, haber üretiminde kullanılan yayınlara abone olması zaten mesleki bir zorunluluktur: “Şahıslar bile alıyorken kuruluşun kendisinin almaması... ya da serbest gazeteciyseniz zaten bundan kazanıyorsunuz paranızı.” G3 gazetecilerin bireysel olarak bazı kaynaklara erişememesinden ziyade, kamuoyunun genelinin bu yayınlara erişememesini daha büyük bir problem olarak değerlendirmektedir: “Gazeteciler için değil; ama kamuoyunun geneli açısından... herkes her şeyi de alamaz.” Bu noktada, abonelik yorgunluğu (subscription fatigue) kavramına da dikkat çekilmekte; kullanıcıların zamanla birden fazla dijital platforma ödeme yapmaktan vazgeçmeleri, içerik tüketim biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Bu durum, haber takibinin çeşitliliğini azaltmakta ve bireyleri daha sınırlı kaynaklara yönlendirmektedir. G3'e göre bu durum yalnızca Türkiye'de değil, küresel ölçekte de benzer şekilde yaşanmaktadır:

“Amerika'da New York Times'a da Washington Post'a da abone olan çok azdır... insanlar bir tanesini tercih ediyor.”

G3, ödeme duvarlarının medya kurumları açısından sürdürülebilirlik getirebileceğini, fakat kamuya açık ve hızlı haber tüketimi alışkanlıkları nedeniyle bilgi edinmede belirli bir eşitsizlik yaratabileceğini ifade etmektedir. Türkiye'de yürütülen projelerden örnek vererek, ödeme duvarı stratejilerinin uygulanabilirliği ve kültürel uyumu üzerine deneyimlerini aktarmaktadır. Özellikle freemium model üzerinden şekillenen projeler, Türkiye'de abonelik sistemlerinin yerleşik hâle gelmesi için atılmış adımlar olarak sunulmaktadır.

“Biz freemium yapacaktık... login olanlardan artık kim olduğunu bildiğimiz için... çok fazla tüketenler için yapalım diye.” G3, Türkiye’deki medya kullanıcılarının yoğun haber tüketim alışkanlığına dikkat çekmekte ve bu durumun, ödeme duvarlarının yaratacağı olası olumsuz etkileri daha da büyütebileceğini ifade etmektedir: “Türkler çok fazla haber tüketiyor... çok sık olarak tüketiyor... Avrupa’ya göre fazla tüketiyorlar.” Ancak, bu yoğun tüketimin çoğunlukla yüzeysel olduğunu, yani içeriklerin tamamının okunmasından ziyade yalnızca başlık veya özet bilgilerle yetinildiğini belirtmektedir. Bu da, abonelik sistemlerinin Türkiye’de yaygınlaşması hâlinde, kullanıcıların para verdikleri içeriklerin çoğunu tüketmemesi nedeniyle bu sistemlere karşı soğuyabileceklerini göstermektedir: “Abonelerin bile çoğu o içeriklerin çoğunu tüketmiyor... sadece kendisine yarayacak bilgiyi alıp çıkıyor.”

Bu noktada G3, kültürel farklara da dikkat çeker. Türkiye’de derinlemesine analiz veya uzun formatlı içeriklere yönelik bir medya tüketim alışkanlığının henüz gelişmediğini; bu tür içeriklerin yaygın olduğu yayımlar arasında ise yalnızca birkaç örneğin (Socrates, Altyazı, vb.) öne çıktığını belirtmektedir. G3, ödeme duvarı arkasındaki içeriklerin sosyal medyada izinsiz şekilde yeniden yayınlanmasının da dijital uçurumla ilişkili bir sorun olduğunu ifade etmektedir. Twitter gibi platformlarda, özel haberciliği temel alan içeriklerin neredeyse “çalıntı” biçimde yeniden sunulması, gazetecilik mesleği açısından hem etik hem ekonomik kayıplara neden olmaktadır: “Haberi olduğu gibi Twitter’den bir flood olarak vermiş... gazetecilerin emeği üzerinden kendisine bir iş modeli geliştirmiş... bu hiç etik olmayan bir şekilde sonunda.” Bu yorum, dijital çağda içerik güvenliğinin sağlanmasının, yalnızca abonelik sisteminin değil, medyanın genel sürdürülebilirliğinin de temel koşulu hâline geldiğini göstermektedir.

G4, dijital araçlara erişim eksikliğinin Türkiye’deki gazeteciler için ciddi bir sorun teşkil ettiğini ve bu durumun dijital uçurumu derinleştirdiğini vurgulamıştır. Özellikle döviz kuru, lisans ücretleri ve yerel medya ekonomisinin kısıtlılığı, gazetecilerin küresel düzeyde güncel kalmasını zorlaştırmaktadır: “Görsel üretim araçlarının ücretsiz sürümleri çok kısıtlı. Kur farkı yüzünden ücretli olanları zaten kullanamıyoruz. Dolayısıyla yeni çıkan şeyleri görmek bile zorlaşıyor.”

Katılımcı, akademik bir gözle değerlendirildiğinde de durumun fark edildiğini belirterek, bir akademisyenin kendisini “bu konuda en çok yararlanan gazetecilerden biri” olarak tanımladığını aktarmıştır. Ancak G4’ün ifadesi, sahip olduğu araçların sınırlı olduğuna işaret etmektedir: “Sadece Google Translate, alert sistemleri, anahtar kelime aramaları gibi araçları kullanıyorum. Yani çok az araç var zaten elimizde.” Bu kısıtlı erişim, yalnızca teknik kapasiteyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bilgiye ulaşım alışkanlıklarını da etkilemektedir. G4, üniversite yıllarında temel kaynaklara erişimin eksikliği nedeniyle gelişim alanlarının daraldığını ifade ederek, bu alışkanlığın erken yaşta edinilmesi gerektiğini vurgulamıştır: “Üniversitedeyken bir New York Times aboneliğim olsaymış açıp okurdum. Vaktim olurdu. Yani bu aşamadan başlaması gerektiğini düşünüyorum.”

Görüşmeci, dijital araçlara erişim eksikliğinin yalnızca gazetecilerle sınırlı olmadığını, akademi dünyası ve öğrenciler için de benzer bir engel teşkil ettiğini dile getirmiştir: “Sadece gazeteciler değil, üniversite öğrencilerinin bile bu kaynaklara erişmesi gerekiyor. Edebiyat öğrencisinin New Yorker’a, gazetecilik öğrencisinin Bloomberg’e... erişebilmesi gerek.” Bu bağlamda, küresel bilgiye erişimdeki bariyerlerin, öğrencilerin ve genç gazetecilerin eleştirel düşünme becerileri ile çok yönlü perspektifler geliştirmelerini engellediği görülmektedir. G4’e göre, bu durum uzun vadede toplumun tamamını etkileyebilecek bir entelektüel kapanma riski doğurmaktadır: “Bu içeriklere ulaşamadıklarında, sadece yerel gündemde takılı kalıyorlar. Bu da toplumun büyük kısmının aynı konular etrafında döñüp durmasına neden olabilir.”

Sonuç

Bu çalışma, bilimsel bilginin erişimi ve dolaşımında karşılaşılan yapısal ve etik sorunları, gazetecilik pratiği aracılığıyla ve doğrudan sahadan edinilen gözlemlerle, bilim iletişimi perspektifi doğrultusunda ele almaktadır. Tarihsel olarak bilimsel mektuplaşmalarla başlayan ve zamanla akademik yayınlar aracılığıyla bilim kamuoyuna ve topluma aktarılan bilimsel gelişmeler, bu yayınların ticarileşmesiyle birlikte yeni bir evreye girmiştir. Bu süreçte yalnızca bilimsel yayınların değil, aynı zamanda bu bilgiyi daha geniş kitlelere ulaştıran gazete, dergi içeriklerinin ve çevrim içi yayın içeriklerinin de ödeme duvarlarının arkasında konumlanması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda kullanıcıların, gazetecilerin, araştırmacıların ve bilim insanlarının ödeme duvarlarıyla kurduğu ilişkilerin eleştirel biçimde tartışılması, bilim iletişimi alanında önemli bir araştırma konusu hâline gelmiştir. Sahadan elde edilen gözlemler, açık erişim tartışmalarını ve kullanıcıların bu duvarları aşmak için geliştirdiği pratikleri ortaya koymaktadır. Ancak bu durum, beraberinde sürdürülebilirlik ve etik bağlamında yeni soru işaretlerini de düşündürmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren gazetecilerin ve araştırmacıların ödeme duvarlarıyla ilişkisini inceleyerek bu ilişkiyi bilim iletişimi çerçevesinde haritalamak ve değerlendirmektir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerin sonucunda ortaya çıkan ilk tema, katılımcıların ödeme duvarlarıyla ne sıklıkta karşılaştıkları ve bu durumun günlük pratiklerini nasıl etkilediği üzerine yoğunlaşmaktadır. Görüşmelerden elde edilen bulgular, katılımcıların tamamının gerek mesleki faaliyetleri gerekse de gündelik yaşamda gerçekleştirdikleri okuma ve araştırma pratiklerinde ödeme duvarı arkasında yer alan içeriklerle sık karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Katılımcıların aktarımları ödeme duvarlarının yalnızca bilimsel yayınlarla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda veri odaklı dijital platformlarda da benzer erişim kısıtlarının bulunduğunu göstermektedir. Bu durum yalnızca gazeteciler değil, aynı zamanda araştırmacılar ve bilim insanları için de bilgiye erişimde yapısal zorluklara işaret etmektedir. Katılımcılar, erişim deneyimleri ve medya

farkındalıklarıyla ödeme duvarına dair önemli bir perspektif sunmaktadır.

Araştırmada ortaya çıkan bir diğer tema, ödeme duvarını aşma ya da aşmama yönündeki bireysel pratikler odağında şekillenmiştir. Elde edilen veriler, katılımcıların bu konuda çeşitli bireysel stratejiler geliştirdiğini ancak ortak bir tutumun bulunmadığını göstermektedir. Katılımcılar arasında şifre paylaşımı, yayının türü ve içeriğine göre tutum belirleme, doğrudan ödeme yapma ya da alternatif erişim araçlarını aktif biçimde kullanma gibi birbirinden farklı ve özgün yaklaşımlar gözlemlenmiştir. Bu noktada, katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkan bir diğer önemli tema, etik kaygılar çerçevesinde ödeme duvarlarının nasıl değerlendirildiğidir. Etik açıdan bakıldığında, bazı gazetecilerin ödeme duvarlarını aşma konusunda belirgin etik kaygılar taşıdığı, bazılarının ise yayıncıya, içeriğin niteliğine ve maliyete bağlı olarak durumsal tutumlar geliştirdiği gözlemlenmiştir. Bu çerçevede; gazetecilik emeği, sürdürülebilirlik ve yayıncıların ekonomik bağımsızlığı gibi gerekçeler ile kamu fonlarıyla üretilen içeriklerin açık erişimli olması gerektiği yönündeki talepler arasında bir ikilem ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bilgiye erişimde yaşanan gelir temelli adaletsizlik, bu etik ikilemi daha da derinleştiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcılardan elde edilen verilere dayanarak belirlenen son tema, ödeme duvarlarının dijital uçurum üzerindeki etkileri bağlamında şekillenmiştir. Görüşmelerde bu konuya dair farklı yaklaşımlar öne çıkmıştır. Bir katılımcı, çevrim içi ortamda alternatif kaynakların ve tekniklerin sunduğu sınırsız içerik akışına atıfta bulunarak, dijital uçurum tartışmasının günümüzde anlamını yitirmiş olabileceğini ima etmiştir. Buna karşılık üç katılımcı bilgiye erişimde yaşanan eşitsizlikleri, ekonomik zorlukları, kısıtlı kaynaklarla erişim pratiklerinin zorluklarını ve kültürel-ekonomik engelleri gerekçe göstererek, ödeme duvarlarının dijital uçurumu derinleştiren bir unsur olduğuna dikkat çekmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular bu durumun yalnızca bireysel bilgi erişimini değil, aynı zamanda eleştirel düşüncenin gelişimini sınırlandırabileceğini ve uzun vadede toplumsal entelektüel daralmaya yol açabileceğini göstermektedir. Bu çerçevede ödeme duvarlarının bilimsel bilgiye erişim üzerindeki etkilerinin, yalnızca bireysel kullanıcı deneyimiyle sınırlı kalmadığı; aynı zamanda yapısal eşitsizlikleri yeniden ürettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak bilim iletişimi bağlamında ödeme duvarı olgusunun eleştirel biçimde sorunsallaştırılması, özellikle Türkiye gibi ekonomik açıdan kırılgan ve medya yapısı bakımından kendine özgü zorluklar barındıran ülkelerde büyük önem taşımaktadır. Bu çok katmanlı sorunun anlaşılması ve çözülmesi için alanda yürütülecek yeni çalışmalara, yapısal çözüm önerilerine ve ortak tutum geliştirmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arrese, Á. (2016). From gratis to paywalls. *Journalism Studies*, 17(8), 1051–1067. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2015.1027788>
- Beall, J. (2013). The open-access movement is not really about open access. *TripleC*, 11(2). <https://doi.org/10.31269/triplec.v11i2.525>
- Bornmann, L., & Mutz, R. (2015). Growth rates of modern science: A bibliometric analysis based on the number of publications and cited references. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66(11), 2215–2222. <https://doi.org/10.1002/asi.23329>
- Carson, A. (2015). Behind the newspaper paywall: Lessons in charging for online content: A comparative analysis of why Australian newspapers are stuck in the purgatorial space between digital and print. *Media, Culture & Society*, 37(7), 1022–1041. <https://doi.org/10.1177/0163443715591669>
- Fontúrbel, F. E., & Vizentin-Bugoni, J. (2021). A paywall coming down, another being erected: Open access article processing charges (APC) may prevent some researchers from publishing in leading journals. *Bulletin of the Ecological Society of America*, 102(1), e01791. <https://doi.org/10.1002/bes2.1791>
- Fraser, N., Brierley, L., Dey, G., Polka, J. K., Pálffy, M., Nanni, F., & Coates, J. A. (2020). The evolving role of preprints in the dissemination of COVID-19 research and their impact on the science communication landscape. *PLOS Biology*, 18(4), e3000879. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000879>
- Fyfe, A., Coate, K., Curry, S., Lawson, S., Moxham, N., & Røstvik, C. M. (2017). Untangling academic publishing: A history of the relationship between commercial interests, academic prestige and the circulation of research. *Zenodo*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.546100>
- Himmelstein, D. S., Romero, A. R., Levernier, J. G., Munro, T. A., McLaughlin, S. R., Greshake Tzovaras, B., & Greene, C. S. (2018). Sci-Hub provides access to nearly all scholarly literature. *eLife*, 7, e32822. <https://doi.org/10.7554/eLife.32822>
- Kim, H., Song, R., & Kim, Y. (2020). Newspapers' content policy and the effect of paywalls on pageviews. *Journal of Interactive Marketing*, 49(1), 54–69. <https://doi.org/10.1016/j.intmar.2019.10.002>

Lachenmayer, D. (2019). Let it flow: The monopolization of academic content providers and how it threatens the democratization of information. *The Serials Librarian*, 76(1–4), 1–11. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2018.1556162>

Lambertini, L., & Montagu, G. (2023). Dynamic, cheap and “shocking”: The evolution of paywalls, pricing, and trials in the news industry. *FT Strategies*. <https://www.ftstrategies.com/en-gb/insights/dynamic-cheap-and-shocking-the-evolution-of-paywalls-pricing-and-trials-in-the-news-industry>

Larivière, V., Haustein, S., & Mongeon, P. (2015). The oligopoly of academic publishers in the digital era. *PLOS ONE*, 10(6), e0127502. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0127502>

Mack, C. A. (2015). 350 years of scientific journals. *Journal of Micro/Nanolithography, MEMS, and MOEMS*, 14(1), 010101. <https://doi.org/10.1117/1.JMM.14.1.010101>

McClellan, J. I. (2003). Scientific institutions and the organization of science. *The Cambridge History of Science*, 87–106. <https://doi.org/10.1017/cho9780521572439.005>

Pankowska, M. (2011). Open access movement in science and research. *International Conference on Information Society (i-Society 2011)*, 330–335. <https://doi.org/10.1109/i-Society18435.2011.5978464>

Picard, R. G. (2014). New approaches to paid digital content. *Digital News Report*. Reuters Institute for the Study of Journalism, Oxford University. Retrieved September 24, from <http://www.digitalnewsreport.org/essays/2014/new-approaches-to-paid-digital-content/>

Piwowar, H., Priem, J., & Orr, R. (2019). The future of OA: A large-scale analysis projecting open access publication and readership. *bioRxiv*. <https://doi.org/10.1101/795310>

Powell, A., Wiley, J., & Gray, P. (2019, June 27). Habit formation: How The Wall Street Journal turned user-level data into a strategy to keep subscribers coming back. *Nieman Lab*. Retrieved from <https://www.niemanlab.org/2019/06/habit-formation-how-the-wall-street-journal-turned-user-level-data-into-a-strategy-to-keep-subscribers-coming-back/>

Segado-Boj, F., Martín-Quevedo, J., & Prieto-Gutiérrez, J.-J. (2022). Jumping over the paywall: Strategies and motivations for scholarly piracy and other alternatives. *arXiv*. <https://arxiv.org/pdf/2212.05965>

Singleton, A. (2014). *Learned publishing*. Wiley, 27(1), 2–4. <https://doi.org/10.1087/20140101>

Stepanek, L. (2024, June 17). From the NY Times to Netflix: A brief history of paywalls. *Lydia on Cybersecurity*. Retrieved from https://www.lydiaoncybersecurity.com/p/a-brief-history-of-paywalls?utm_campaign=post&utm_medium=web

Suber, P. (2009, February 9). Timeline of the open access movement. Retrieved from https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/4724185/suber_timeline.htm

Suber, P. (2012). Open access. The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9286.001.0001>
UNESCO. (2021). UNESCO recommendation on open science (SC-PCB-SPP/2021/OS/UROS). <https://doi.org/10.54677/MNMH8546>

Willinsky, J. (2005). The unacknowledged convergence of open source, open access, and open science. *First Monday*, 10(8). <https://doi.org/10.5210/fm.v10i8.1265>

Wong, C.-Y. (2019). A century of scientific publication: Towards a theorization of growth behavior and research-orientation. *Scientometrics*, 119(1), 357–377. <https://doi.org/10.1007/s11192-019-03048-5>